

Aanpak van geradicaliseerde gedetineerden vanuit het perspectief van de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme

NICO BRASPENNING^a & HANNE JANSEN^b

^a Adviseur psycholoog Centrale PSD extremisme, DG EPI, FOD Justitie

^b Attaché psycholoog Centrale PSD extremisme, DG EPI, FOD Justitie

1. CONTEXTUALISERING

Extremisme en terrorisme zijn geen nieuwe fenomenen, integendeel zelfs, zij kennen reeds een lange voorgeschiedenis, zowel in andere landen als in België (bv. de extreem-linkse CCC reeds in de jaren '80; het eerste proces inzake 'islamitisch terrorisme' reeds in 1995, zie bv. PONSAERS, 2017). Echter, gedurende het voorbije decennium heeft België een toename gekend in *de mate waarin* dit fenomeen voor is gekomen en de gevolgen ervan. Denk hierbij aan het ontstaan van salafistisch jihadistische groeperingen/netwerken (met Sharia4Belgium als bekendste en meest publieke voorbeeld, maar in het Brusselse ook de netwerken rond Khalid Zerkani en Jean-Louis Denis), de vertrekkers naar het Syrisch strijdtoneel (met België als koploper in West-Europa pro capita, zie bv. BASRA & NEUMANN, 2016), de terugkeerders, en vervolgens de (pogingen tot) aanslagen gepleegd door de zgn. teruggekeerde '*foreign terrorist fighters*' en/of de zgn. '*homegrown terrorist fighters*' (Joods museum in 2014, Verviers in januari 2015, Parijs november 2015, Zaventem-Maalbeek maart 2016, ...).

In studies van terroristische daders is er vaak discussie omtrent hun achtergrond. Om deze scherp te stellen, zijn er langs de ene kant de conclusies dat zij hoog opgeleide personen zijn, met een hogere socio-economische status, vrij van enige psychopathologie, die als 'rationele actor' beslissen om over te gaan tot terroristische misdrijven (zie bv. het klassieke artikel van CRENSHAW, 1981). Langs de andere kant zijn er de conclusies dat 'terroristen' laag opgeleid zijn en uit lagere socio-economische klassen komen, vaak (andere vormen van) criminaliteit gepleegd hebben, vaak reeds in detentie verbleven hebben, en problemen vertonen met betrekking tot middelenmisbruik en/of andere psychologische problemen (o.a. PRESSMAN & FLOCKTON, 2012; MONAHAN, 2012; WEENINK, 2019; GILL & CORNER, 2017). In de (populaire) media wordt dit vaak al te simplistisch vertaald naar redeneringen als 'de aanslagpleger was geradicaliseerd tijdens detentie' (al dan niet gevolgd door 'en als hij zijn hele straf had uitgezeten, was dit niet gebeurd'). Hoewel dit debat ons inziens veel meer nuance behoeft, kan men er anderzijds moeilijk omheen dat een opvallend hoog aantal van de Syriëvertrekkers en voornamelijk recente aanslagplegers op westerse bodem een detentieverleden hadden (bv. M. Nemmouche, A. Abaaoud, broers El Bakraoui, ...).

In het licht van bovenvermelde gebeurtenissen hebben verschillende (Belgische) overheden en organisaties plannen opgemaakt en maatregelen genomen inzake het voorkomen en/of inperken van 'radicalisering', extremisme en terrorisme (cf. het overzicht in BRUGGEMAN & HARDYNS, 2016). Wat specifiek het gevangeniswezen (Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen, DG EPI) betreft, is dit onverminderd het geval; het gaat om een veelheid van plannen, maatregelen, instructies, maar in het bijzonder verwijzen we naar het Actieplan 'Aanpak radicalisering in gevangenis' van de minister van Justitie van 11 maart 2015.

De centrale doelstelling in het beleid bestaat, aldus het Actieplan, “*enerzijds uit het vermijden dat gedetineerden geradicaliseerd worden tijdens hun verblijf in de gevangenis en anderzijds uit het uitwerken van een gespecialiseerde omkadering van geradicaliseerde personen tijdens hun detentie*”. Deze doelstelling werd uitgewerkt in tien actiepunten, waarvan – voor verdere lectuur van deze tekst – de belangrijkste zijn: sensibilisering en basisopleiding van het personeel met het oog op een betere detectie; meer gerichte informatievergaring en -analyse en optimalisering van de informatie-uitwisseling tussen DG EPI en externe veiligheidspartners (Veiligheid van de Staat, OCAD, politie); uitwerking van een weloverwogen plaatsingspolitiek op basis van een oordeelkundige selectie; en de uitbouw van een gespecialiseerde omkadering met het oog op een geïndividualiseerde aanpak.

Ondertussen voorziet DG EPI in opleiding van het bewakend kader (zowel in ‘*real life*’ als via een *e-learning* module), gericht op het beter begrijpen van het fenomeen radicalisering en extremisme, dit met het oog op detectie hiervan, verdere opvolging, en signalering ten aanzien van de directie. Voor leden van directie en Psychosociale Dienst (PSD) wordt sinds 2015 jaarlijks voorzien in een 10-daagse gespecialiseerde opleiding. In deze opleiding, gegeven door tal van externe en interne specialisten, komen thema’s aan bod als het herkennen van signalen van radicalisering, radicaliseringsprocessen, polarisatiedynamieken, normatieve en radicale islam, extremistische groeperingen, alsook een gecertificeerde training in het gebruik van de VERA-2R (zie *infra*).

Daarnaast werden in de zgn. ‘Bijzondere Instructies Extremisme’ (BIEX) van DG EPI procedures uitgewerkt met betrekking tot het rapporteren van (mogelijke) signalen van radicalisering en verdere opvolging van ‘geradicaliseerde’ gedetineerden. De Cel Extremisme (CelEx), opgericht in januari 2015, staat in voor de analyse van deze gegevens en informatie-uitwisseling met de externe veiligheidspartners, ook in omgekeerde richting (d.i. het ontvangen van informatie van de veiligheidspartners en – waar nodig en mogelijk – doorgeven aan de lokale gevangenissen). Dit systeem van continue informatie-uitwisseling tussen lokale gevangenissen en hoofdbestuur EPI enerzijds, en tussen hoofdbestuur EPI en externe veiligheidspartners anderzijds, laat toe om deze doelgroep maximaal op te volgen doorheen detentie, detentietrajecten uit te stippelen en bij te sturen, en stuurt ook het plaatsingsbeleid.

Conform het Actieplan wordt een tweesporenbeleid gevolgd. In eerste instantie wordt de betrokken gedetineerde maximaal geïntegreerd op een gewone afdeling, in zoverre dat geoordeeld kan worden dat het radicaliseringsproces kan worden beheerst. Wanneer de gedetineerde echter een ernstig risico vormt op het vlak van radicalisering (actief/passief) en/of wanneer deze zich (verder) engageert in een gewapende strijd vanuit ideologische motieven, kan een gedetineerde worden doorverwezen naar een gespecialiseerde afdeling. Hiertoe werden de zgn. ‘D-Rad:ex’-afdelingen opgericht in de gevangenissen van Hasselt en Ittre.

Bovenvermelde informatieflex garandeert ten slotte ook dat de bevoegde externe veiligheidsdiensten op de hoogte kunnen blijven van gebeurtenissen tijdens detentie, en voorbereid zijn wanneer de gedetineerde via één of andere strafuitvoeringsmodaliteit de gevangenis verlaat.

Deze punten worden hieronder meer gedetailleerd uitgelegd, met focus op de taken van de lokale PSD-equipen en de Centrale PSD Extremisme (CPSDex)¹.

¹ Voor aanvullende info inzake risicotaxatie en informatieflex verwijzen we naar BOELAERT & BRASPENNING (2018) en VAN DRIESSCHE & FRANSENS (2018).

2. TAKEN VAN DE (CENTRALE) PSD (EXTREMISME) INZAKE RADICALISERING, EXTREMISME, TERRORISME

De taken van de PSD-equipes inzake radicalisering, extremisme en terrorisme vormen een bijzondere toepassing van de algemene opdrachten van deze dienst. De belangrijkste opdrachten betreffen het psychosociale onthaal van elke nieuwe binnenkomende gedetineerde, psychosociale begeleiding van gedetineerden doorheen hun detentie, en, vanuit wetenschappelijke hoek, het geven van adviezen in het kader van strafuitvoeringsmodaliteiten (penitentiair verlof, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, ...); het voorzien in hulp- en dienstverlening is de bevoegdheid van de diensten van de Vlaamse Gemeenschap (zie hierover meer, de bijdrage van VERHOEVEN & VANHOUT, 2020, elders in dit nummer; op de samenwerking zal in onze bijdrage dan ook niet verder worden ingegaan). Elke gevangenis beschikt over een lokale PSD-equipe die bestaat uit (een) psychiater(s), psychologen en maatschappelijk assistenten. Zij ressembleren onder de bevoegdheid van de lokale directie van de gevangenis, maar worden op inhoudelijk vlak ook aangestuurd door de Centrale PSD, onderdeel van het hoofdbestuur van DG EPI. Dit omvat o.a. medewerking aan de selectie van PSD-leden, opstellen en opvolgen van criteria waaraan het PSD-onderzoek en -rapportage dient te voldoen, het voorzien in opleiding terzake, opvolging en bijsturing indien nodig, ...

Binnen deze Centrale PSD werd, als gevolg van bovenvermelde evoluties, medio 2015 de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme (CPSDex) opgericht. Deze dienst bestaat uit 3 adviseur-psychologen en 1 inspecteur maatschappelijk werk, 2 Franstalig en 2 Nederlandstalig. Allen hebben de gespecialiseerde opleiding gevolgd, en beschikken (in tegenstelling tot de lokale PSD-leden) over een veiligheidsmachtiging die toelaat om additionele informatie van veiligheidsdiensten te verkrijgen. In hoofdzaak bestaat het takenpakket van CPSDex uit het ondersteunen en superviseren van de lokale PSD-medewerkers in hun opvolging van en adviesverlening in dossiers van geradicaliseerde gedetineerden, het mede uitvoeren van de screening in functie van plaatsing op een bepaalde afdeling, en andere adviezen ten aanzien van Regionale Directie en/of de directeur-generaal in het kader van het detentiebeheer (cf. *infra*). Daarnaast (maar in het vervolg van deze bijdrage niet verder uitgewerkt), vervult CPSDex nog andere taken: medewerking aan de uitwerking en evaluatie van instructies (in het bijzonder in de eerste periode na activering van het Actieplan, deelname aan het geven van opleidingen terzake voor het gevangenispersoneel, toelichting van de werking aan externe diensten, deelname aan Europese projecten en vertegenwoordiging van DG EPI op Europese platforms, medewerking aan de uitbouw van *disengagement*trajecten en overleg met de Vlaamse Gemeenschap hierover, ...

Detectie

Een aantal gedetineerden wordt vanaf het moment van opsluiting opgenomen in de werking (cf. de Bijzondere Instructies Extremisme, BIEEX). Dit is het geval indien de gedetineerde beklaagd, veroordeeld of geïnterneerd is wegens terroristische misdrijven of andere misdrijven waaruit duidelijk een extremistische ideologie blijkt (bv. aanzetten tot haat, racisme, xenofobie), en/of wanneer bij opsluiting uit informatie van externe veiligheidsdiensten blijkt dat de gedetineerde als dusdanig bij hen bekend staat. In andere gevallen zal pas tijdens detentie blijken dat iemand radicaliseert of geradicaliseerd is, hetzij omdat de radicalisering al langer aan de gang was en bekend was bij externe partners maar niet werd gemeld aan EPI, hetzij al aan de gang was vóór detentie doch niet gekend was bij de veiligheidspartners, hetzij omdat het radicaliseringsproces effectief pas tijdens detentie begonnen is.

Indien tijdens detentie signalen opduiken die kunnen wijzen op mogelijke radicalisering, dienen deze door de lokale gevangenisdirectie aan het hoofdbestuur EPI te worden overgemaakt. De lokale PSD speelt hierin ook een belangrijke rol omdat zij vanuit hun gesprekken met gedetineerden bepaalde informatie op dit vlak kunnen verkrijgen, en/of bepaalde rapporteringen vanuit het bewakend kader in een context kunnen plaatsen.

Dat elke aanwijzing voor mogelijke radicalisering door de lokale gevangenis dient te worden overgemaakt, betekent natuurlijk geenszins dat dit automatisch leidt tot het label 'geradicaliseerd'. Celex analyseert zulke meldingen (bv. nakijken of er eventueel antecedente meldingen zijn, informeren bij externe diensten, checken van info met betrekking tot het netwerk, ...) en zal uiteindelijk na afweging van alle beschikbare informatie beslissen of een gedetineerde al dan niet (of nog niet) in de bijzondere werking inzake extremisme wordt opgenomen.

CPSDex ontvangt eveneens deze meldingen vanuit de lokale gevangenissen, en controleert of er in hun documentatie eventueel elementen zijn die aan deze analyse kunnen bijdragen. Binnen deze nauwe samenwerking met Celex (die verder loopt in de hieronder omschreven fases) zal CPSDex ook proactief aan Celex melden wanneer het informatie verkrijgt over nog niet 'gedetecteerde' gedetineerden gekend inzake extremisme (bv. gedetineerden of bezoekers die, al dan niet rechtstreeks, voorwerp hebben uitgemaakt van een gerechtelijk onderzoek en wiens namen opduiken tijdens consultatie van gerechtelijke dossiers).

Monitoring & screening

Vanaf het moment dat een gedetineerde is 'gedetecteerd' als zijnde 'geradicaliseerd', zal hij/zij (cf. de geldende instructies) van nabij worden 'gemonitord' via observaties door het bewakend kader en via periodieke evaluaties door de lokale directies en PSD, die worden overgemaakt aan de bevoegde diensten op het hoofdbestuur (cf. *supra*). Anticiperend op deze 'dagelijkse observaties' is het raadplegen van bijkomende bronnen essentieel, o.a. studie van het volledig gerechtelijk dossier, info vanuit veiligheidspartners. Dit systeem zorgt ervoor dat de bevoegde diensten de gepaste adviezen kunnen geven of beslissingen kunnen nemen met betrekking tot het meest gepast geachte detentiebeleid (bv. al dan niet deelname aan activiteiten met (bepaalde) andere gedetineerden, toegang van bezoekers, ...).

Een bijzondere toepassing hiervan betreft de screening in functie van eventuele noodzaak tot plaatsing op een D-Rad:ex afdeling. Zoals eerder al vermeld, heeft de minister van Justitie als uitgangspunt genomen dat geradicaliseerde gedetineerden op reguliere afdelingen verblijven, tenzij uit evaluatie blijkt dat er een te groot risico is op negatieve beïnvloeding van andere gedetineerden. De D-Rad:ex-afdelingen werden opgericht om in eerste instantie dit zgn. 'besmettingsgevaar' trachten in te dijken. Het beoogde doelpubliek zijn dan ook gedetineerden met een leidinggevende en/of ronselende positie inzake extremisme, vóór detentie (bv. veroordeeld als leider van een terroristische organisatie of als ronselbaar) en/of tijdens detentie. Er dient ook rekening gehouden te worden met exclusiecriteria (vrouwen, geïnterneerden die niet op eenzelfde afdeling als veroordeelde mannelijke gedetineerden kunnen verblijven, ...) en mogelijke tegenaanwijzingen (zoals de aanwezigheid van een ernstige psychiatrische problematiek, het niet kunnen samen plaatsen van de gedetineerde met andere medegedetineerde(n) uit veiligheidsoverwegingen, ...). Streefdoel is steeds een heroriëntatie binnen de reguliere werking. Van zodra het veiligheidsrisico terug aanvaardbaar is, worden deze gedetineerden opnieuw in de reguliere gevangenissen geïntegreerd.

Deze screening wordt opgemaakt door CPSDex en Celex op basis van de beschikbare juridische info, input vanuit de lokale gevangenis, en eventueel externe veiligheidspartners. Beide diensten maken elk onafhankelijk een advies op ten behoeve van de regionale directie. Vanuit deze meer 'centrale' positie van CPSD en Celex kunnen contacten die geradicaliseerde personen aangaan en onderhouden over gevangnissen en detenties heen, beter in beeld worden gebracht. Deze dagelijkse focus op radicalisering, netwerkvorming en infovergaring vormen hun kerntaken (dit in tegenstelling tot de lokale equipes die ook de adviesverlening voor de andere gedetineerdenpopulatie dienen te garanderen) en aldus een toegevoegde waarde op adviesvorming.

Terugkomend op de centrale doelstelling van het Actieplan wordt ook het uitwerken van een gespecialiseerde omkadering van geradicaliseerde personen tijdens detentie aanbevolen. Van meet af aan hebben de gevangnissen, in samenwerking met de hulp- en dienstverlening van de Vlaamse Gemeenschap, hierin een aanklappende aanpak aangeboden. Daarnaast zijn satellietgevangnissen als Gent en Brugge aangeduid voor de uitwerking van een meer doorgedreven *disengagement*traject. Betrachting is, middels een vroegtijdige detectie van risicofactoren, criminogene en andere specifieke noden, gerichte interventiedoelen op te stellen. Op die manier kan een geïndividualiseerd detentieplan voor de geradicaliseerde persoon tot stand komen dat voor de verschillende partners (cf. PSD, Vlaamse Gemeenschap) een gezamenlijk traject mét evaluatie biedt (cf. de bijdrage elders in dit nummer van VERHOEVEN & VANHOUT, 2020).

Onderzoek en rapportage in het kader van strafuitvoeringsmodaliteiten

Zoals elke andere veroordeelde en geïnterneerde, komen plegers van terroristische misdrijven in aanmerking voor strafuitvoeringsmodaliteiten. Sinds 3 juni 2019 voorziet de Wet Externe Rechtspositie de verplichting om aan het advies van de directeur ten aanzien van de strafuitvoeringsrechtbank een verslag toe te voegen van een dienst of persoon die gespecialiseerd is in de problematieken verbonden met het terrorisme en het gewelddadig extremisme, indien de veroordeelde een straf ondergaat voor terroristische misdrijven (art. 137-141 Sw.) of indien de veroordeelde tekenen vertoont van gewelddadig extremisme. Gewelddadig extremisme wordt in de wet als volgt gedefinieerd: "*het bevorderen, het aanmoedigen of het plegen van handelingen die tot terrorisme kunnen leiden en waarbij een ideologie wordt verdedigd ter verkondiging van een raciale, nationale, etnische of religieuze suprematie of die in strijd is met de fundamentele waarden en principes van de democratie*". Het verslag van de gespecialiseerde dienst of persoon dient een beoordeling te omvatten van de noodzaak om een aangepast begeleidingstraject op te leggen. Dit impliceert dat enkel PSD-leden die de gespecialiseerde opleiding gevolgd hebben, onderzoek doen en verslaggeving neerleggen in dit soort dossiers (hetgeen trouwens reeds sinds 2016 in de praktijk het geval was).

De methodologie van het onderzoek door de lokale PSD verschilt in se niet van deze in andere dossiers. De PSD baseert zich op gesprekken met de gedetineerde, informatie over het voorgestelde reclasseringsadres verkregen van het Justitiehuis, observatiegegevens vanuit het bewakend kader (die in deze gevallen evenwel systematischer bijgehouden worden, zie 'monitoring'), eventueel testpsychologisch onderzoek, ... In tegenstelling tot andere categorieën van misdrijven, wordt in dit soort dossiers wel stéeds het volledige gerechtelijke dossier van de rechtbank geconsulteerd, dit om een zo volledig mogelijk zicht te krijgen op de gepleegde feiten en omstandigheden waarin deze tot stand zijn gekomen, en om het verhaal van de gedetineerde hieraan af te toetsen. Hiertoe werden afspraken gemaakt met het federaal parket. Dezelfde thema's worden onderzocht als in andere dossiers (gezin van

herkomst, school en werk, middelenmisbruik, ...) maar daarnaast is er ook specifiek aandacht voor het radicaliseringsproces, ideologie, desgevallend religie, frustraties ten aanzien van de maatschappij, geopolitieke issues, ... Om het risico van herval in extremistische activiteiten in te kunnen schatten, maakt de PSD gebruik van de specifiek daartoe ontworpen VERA-2R. Belangrijkste risicodomeinen als ideologie, sociaal netwerk, capaciteit, intentie, motivatie en psychische kwetsbaarheid staan hierbij centraal. Op basis hiervan analyseert de PSD het door de betrokkene voorgestelde reclasseringsplan en adviseert (in positief geval) welke voorwaarden kunnen worden opgelegd om tegemoet te komen aan risico's (zgn. 'risicomanagement' of -hantering) of (in negatief geval) waarom het hervalrisico als te hoog wordt ingeschat en wat hieraan eventueel *intra muros* nog zou kunnen/moeten verholpen worden.

CPSDex tracht dit onderzoek door de lokale equipes te coördineren en faciliteren. Aangezien het in de meerderheid van de terrorismedossiers gaat om meerdere veroordeelden per dossier, die in verschillende gevangenissen verblijven, is het bv. van belang om de consultatie van gerechtelijke dossiers te stroomlijnen en te garanderen dat de relevante informatie bij de juiste PSD-leden terechtkomt. Bovendien beschikt CPSD vaak al over kennis met betrekking tot individuen en groeperingen vanuit eerder behandelde dossiers en over andere informatie (bv. met betrekking tot het verloop van het Syrisch conflict), belangrijk ter contextualisering, en wordt deze info meegegeven aan de lokale medewerkers. Radicalisering en betrokkenheid bij terroristische misdrijven zijn meestal groepsprocessen, vinden plaats binnen een netwerk, en het is essentieel – ook in het kader van het aftoetsen van reclasseringsplannen – om hiermee rekening te houden. Daarnaast leest CPSDex elk verslag na vooraleer het wordt ingediend, om er zo voor te zorgen dat alle relevante info de beslissende instantie ook effectief bereikt.

De brug naar buiten

Binnen de visie van maximale informatieflex, zal de PSD ook actief de brug maken naar diensten die instaan voor de post-penitentiaire begeleiding en opvolging. Teneinde het afgelegde traject af te stemmen op het traject na detentie en gepaste voorwaarden voor te stellen aan de beslissingsnemende instanties, wordt het justitiehuis reeds uitgenodigd bij het lokale casusoverleg in de gevangenis, waar ook de diensten van de Vlaamse Gemeenschap aan deelnemen. Evenzeer in het kader van 'warme overdracht' gaat CPSDex en lokale PSD ook in op uitnodigingen tot verdere toelichting inzake deze dossiers, o.a. geïnitieerd door de Lokale Integrale Veiligheidsceel (LIVC). Dit is een multidisciplinair platform waar de diensten van het lokaal bestuur, lokale socio-preventieve organisaties en politiediensten samenkomen over concreet casusgerichte aanpak van geradicaliseerde individuen, waaronder dus ook gedetineerden die zich in hun gemeente zullen vestigen na detentie. Idealiter wordt zo een traject dat binnen werd opgestart, buiten verdergezet.

3. Tot slot

Sinds de intrede van het Actieplan in 2015 zijn er reeds heel wat zaken gerealiseerd, alsook reflecties en bijsturingen gebeurd. Gestructureerd en methodologisch werken, gespecialiseerde opleiding en vorming van het penitentiair personeel, sensibilisering en een efficiënte informatieflex tussen interne en externe partners blijken en blijven essentiële tools, niet alleen met het oog op detectie van radicalisering, maar ook in het kader van een gepaste omgang met en begeleiding van geradicaliseerde gedetineerden. Blijvende, mogelijk zelfs nog toenemende uitdagingen, vormen o.a. de terugkeer van personen die jarenlang in

het Syrisch conflictgebied verbleven hebben (in eerste instantie wellicht vrouwen, al dan niet vergezeld van hun (jonge) kinderen), andere golven van extremistisch geweld (bv. vanuit extreem rechtse ideologie, cf. aanslagen in het buitenland), en de verwevenheid tussen zware/georganiseerde criminaliteit en terrorisme. Wat wij vanuit het perspectief van de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme alleszins ervaren, is dat een doorgedreven de-
tentieplanning, gestroomlijnde info-uitwisseling met diverse partners, en een bovenlokale coördinatie, eveneens een meerwaarde zou kunnen betekenen met betrekking tot andere categorieën van gedetineerden.

REFERENTIES

- BOELAERT, A. & BRASPENNING, N. (2018). Risicotaxatie met de focus op gewelddadig extremisme in penitentiaire context. In J. KERKHOF, P. VAN LINTHOUT & A. SCHOTSAERT (Eds.). *Contra-terrorisme: De gerechtelijke aanpak van terrorisme in België* (pp. 313-334). Gent: Larcier.
- BASRA, R. & NEUMANN, P. R. (2016). Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus. *Perspectives on Terrorism*, 10(6), 2334-3745.
- BRUGGEMAN, W. & HARDYNS, W. (2016). De aanpak van radicalisering en terrorisme door Belgische en internationale overheden. In W. HARDYNS & W. BRUGGEMAN (Eds.). *Radicalisering en terrorisme: van theorie naar praktijk* (pp. 11-31). Antwerpen: Maklu.
- CRENSHAW, M. (1981). The Causes of Terrorism. *Comparative Politics*, 13, 379-399.
- GILL, P. & CORNER, E. (2017). There and Back Again: The Study of Mental Disorder and Terrorist Involvement. *American Psychologist*, 72(3), 231-241.
- MONAHAN, J. (2012). The individual risk assessment of terrorism. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18(2), 167-205.
- PONSAERS, P. (2017). *Jihadi's in België: de route naar Zaventem en Maalbeek*. Antwerpen: Maklu.
- PRESSMAN, D. E. & FLOCKTON, J. (2012). Calibrating risk for violent political extremists and terrorists: The VERA 2 structured assessment. *The British Journal of Forensic Practice*, 14(4), 237-251.
- VAN DRIESSCHE, K. & FRANSENS, M. (2018). De aanpak van radicalisering in de gevangenis. In J. KERKHOF, P. VAN LINTHOUT & A. SCHOTSAERT (Eds.). *Contra-terrorisme: De gerechtelijke aanpak van terrorisme in België* (pp. 335-354). Gent: Larcier.
- VERHOEVEN, H. & VANHOUT, W. (2020). Justitie & Vlaamse gemeenschap: Naar een gemeenschappelijke visie op aanpak van radicalisering in de gevangenis. *Panopticon*, 41(2), 207-210.
- WEENINK, A. W. (2019). Adversity, Criminality, and Mental Health Problems in Jihadis in Dutch Police Files. *Perspectives on Terrorism*, 13(5), 130-142.